

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

1. Διόνυσος, ο θεός του κρασιού και του γλεντιού

Για να μιλήσει κανείς για τη *δραματική ποίηση*, θα πρέπει πρώτα να αναφερθεί στο **Διόνυσο**, τον θεό της βλάστησης και της γονιμότητας. Αν και δεν ανήκε στους θεούς του Ολύμπου, ο Διόνυσος ήταν εξαιρετικά δημοφιλής, ιδιαίτερα στις λαϊκές τάξεις και στους αγρότες, γι' αυτό και η λατρεία του υποστηρίχθηκε πολύ και από πολιτικούς άρχοντες που αναζητούσαν λαϊκά ερείσματα.

Στις θρησκευτικές τελετές προς τιμήν του θεού, οι πιστοί συχνά μεταμφιέζονταν σε **Σάτυρους**, φανταστικά όντα με τη μορφή τράγου που θεωρούνταν οι οπαδοί του θεού Διόνυσου¹. Επίσης, για να τιμήσουν το θεό, οι πιστοί έπιναν άφθονο κρασί και διασκέδαζαν με τραγούδια όλο γέλια και πειράγματα. Μέσα από το ξέφρενο γλέντι, συχνά έφταναν σε **έκσταση** («ένθεη μανία»), έχαναν δηλαδή την επαφή με την πραγματικότητα και θεωρούσαν πως ενώνονταν με το θεό.

Το πιο σημαντικό από τα τραγούδια που οι πιστοί του θεού Διόνυσου αφιέρωναν σε εκείνον ήταν ο **διθύραμβος**. Πρόκειται για ένα είδος θρησκευτικού και λατρευτικού ύμνου ο οποίος επιπρόσθετα περιείχε μια αφήγηση σχετικά με τη ζωή, τις περιπέτειες του θεού Διόνυσου και τα παθήματά του. Ένας πιστός, ο **εξάρχων**, αφηγούνταν τις περιπέτειες του Διόνυσου τραγουδώντας και αυτοσχεδιάζοντας· την ίδια στιγμή, οι υπόλοιποι πιστοί τραγουδούσαν με συνοδεία αυλού και εκτελούσαν κυκλικούς χορούς γύρω από το βωμό του θεού.

2. Από το διθύραμβο στο δράμα

Τον 6^ο αιώνα π.Χ. ο **Αρίων** ο Μηθυμναίος συνέθεσε για πρώτη φορά διθύραμβο με:

- i. **λυρική μορφή**
- ii. συγκεκριμένο **αφηγηματικό** περιεχόμενο και δομή (**χωρίς αυτοσχεδιασμούς**)
- iii. **οργανωμένο Χορό** 50 ατόμων, οι οποίοι ήταν μεταμφιεσμένοι σε **Σάτυρους**.

Την πιο σημαντική όμως καινοτομία στη μετάβαση από το διθύραμβο στο δράμα, δηλαδή από την ομαδική εκτέλεση κάποιου λατρευτικού ύμνου σε αυτό που ουσιαστικά αποτελούσε τα πρώτα θεατρικά δρώμενα, την έφερε ο **Θέσπις**, ξεχωρίζοντας ένα πιστό από την ομάδα που χόρευε και τραγουδούσε το διθύραμβο. Ο πιστός αυτός, ο **υποκριτής**, στράφηκε **απέναντι στην ομάδα των υπόλοιπων χορευτών**· στη συνέχεια, αντί απλώς να τραγουδήσει τα αυτοσχέδια τραγούδια του, άρχισε **να αφηγείται και να αναπαριστά ο ίδιος** τις περιπέτειες του θεού, ενώ οι υπόλοιποι χορευτές του απαντούσαν τραγουδώντας.

Από τον πρώτο αυτό διάλογο ανάμεσα στον υποκριτή και τα μέλη του χορού, γεννήθηκε το δράμα, ένα λογοτεχνικό είδος που ήταν σύνθετο, καθώς σε αυτό συνυπάρχουν η **αφήγηση** του υποκριτή με τη **μουσική** και το **χορό** όσων τον συνοδεύουν στην εκτέλεση του διθύραμβου. Αυτό όμως που κυρίως διακρίνει το δράμα ως λογοτεχνικό είδος, είναι ότι ουσιαστικά πρόκειται για μια **αναπαράσταση των πράξεων μπροστά στα μάτια των θεατών** («μίμησις πράξεως»)².

1 Για τη μεταμφιέσή τους σε Σάτυρους, οι πιστοί κάλυπταν το πρόσωπό τους με φύλλα ή με τρυγία (κατακάθι του μούστου), ενώ φορούσαν στο κεφάλι στεφάνι κισσού και στο σώμα δέρματα ζώων.

2 Γι' αυτό άλλωστε και το νέο αυτό είδος ονομάστηκε δράμα (δραματική ποίηση) από το ρήμα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας «δράω-ᾶ» που σημαίνει «κάνω κάτι, ενεργώ».

3. Τα είδη του αρχαίου δράματος

Το δράμα ως λογοτεχνικό είδος διακρίνεται σε τρία είδη:

- **κωμωδία:** σάτιρα που αρχικά αφορούσε την πολιτική ζωή (αρχαία κωμωδία - Αριστοφάνης) και αργότερα επεκτάθηκε και σε κοινωνικά θέματα (νέα κωμωδία - Μένανδρος)
- **σατυρικό δράμα:** εύθυμες και αστείες ιστορίες με στόχο μόνο το γέλιο³
- **τραγωδία**⁴: σοβαρές, συγκινητικές και συχνά τραγικές ιστορίες που προκαλούν τον οίκτο και συγκινούν τους θεατές.

Αρχικά οι ιστορίες της τραγωδίας αφορούσαν το θεό Διόνυσο. Ωστόσο, σταδιακά τα θέματα προέρχονταν από το χώρο της ευρύτερης **μυθολογίας**, ταυτόχρονα όμως **συνδέονταν με τη σύγχρονη επικαιρότητα** και γίνονταν φορείς διαχρονικών προβληματισμών και ηθικών διλημμάτων.

4. Η δομή της αρχαίας τραγωδίας

Κάθε τραγωδία περιλαμβάνει εκείνα τα μέρη που **απαγγέλλονται** και εκτελούνται από τους **υποκριτές** και τα μέρη που **τραγουδιούνται** και εκτελούνται από το **Χορό**⁵. Οι ρόλοι των ηρώων παρουσιάζονται από τους υποκριτές ενώ ο Χορός (που συνήθως αποτελείται από γυναίκες ή από γέροντες) **αντιπροσωπεύει την κοινή γνώμη**. Κατά τη διάρκεια της παράστασης **ο Χορός τραγουδά και χορεύει** ενώ **ο Κορυφαίος του Χορού συνομιλεί με τους υποκριτές**. Το να είσαι μέλος του Χορού ήταν μεγάλη τιμή και ισοδυναμούσε με την τέλεση της στρατιωτικής θητείας.

Τα μέρη που απαρτίζουν μια αρχαία τραγωδία δεν εμφανίζονται τυχαία αλλά έχουν μια συγκεκριμένη ακολουθία και μια προκαθορισμένη δομή. Πιο συγκεκριμένα:

1. **πρόλογος:** εκτελείται από υποκριτή και εισάγει τους θεατές στην υπόθεση της τραγωδίας
 2. **πάροδος:** το τραγούδι του Χορού κατά την είσοδό του στην **ορχήστρα**⁶
 3. **επεισόδια:** εκτελούνται από τους υποκριτές και προωθούν την εξέλιξη της ιστορίας⁷
 4. **στάσιμα:** τραγούδια του Χορού· παρεμβάλλονται ανάμεσα στα επεισόδια, λειτουργώντας ως σχολιασμός όσων συμβαίνουν, χωρίς ωστόσο να προωθείται σε αυτά η σκηνική δράση
- **έξοδος:** τα τελευταία λόγια των υποκριτών πριν την ολοκλήρωση του έργου
 - **εξόδιο άσμα:** το τραγούδι με το οποίο αποχωρεί ο Χορός, σηματοδοτώντας και το οριστικό τέλος του θεατρικού δρώμενου.

3 Ονομάζεται σατυρικό δράμα διότι ο Χορός αποτελείται από Σάτυρους.

4 Στην ονομασία «τραγωδία» διαφαίνεται η προέλευση του δράματος από τους Σάτυρους που τραγουδούσαν έχοντας μεταμφιεστεί σε τράγους (τράγος + ωδή).

5 Υπογραμμίζεται ότι όλα τα μέρη του δράματος είναι οπωσδήποτε έμμετρα (ανήκουν δηλαδή στον ποιητικό λόγο).

6 Η είσοδος του Χορού δεν είναι άτακτη αλλά γίνεται σε σχηματισμούς και με συνοδεία αυλού. Πρώτα εμφανίζεται ο **αυλητής** και πίσω του ο Χορός που καταλήγει στην **ορχήστρα** και διατάσσεται σε **ημιχόρια** (σε δύο ομάδες).

7 Δεδομένου ότι οι υποκριτές είναι μόνο άντρες, ερμηνεύουν εξίσου τους ανδρικούς αλλά και τους γυναικείους ρόλους, ενώ παιδιά εμφανίζονται στους παιδικούς ρόλους που είναι βουβοί.

Β. ΟΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

5. Ο χρόνος και ο τόπος διεξαγωγής των δραματικών αγώνων

Δεδομένου ότι το δράμα δεν περιοριζόταν στην αφήγηση των περιπετειών του ήρωα αλλά τις αναπαριστούσε μπροστά στους θεατές, αποτελούσε ουσιαστικά μια θεατρική παράσταση, τη λεγόμενη **διδασκαλία**⁸. Μάλιστα, αυτές οι παραστάσεις είχαν τη μορφή **αγώνα**, καθώς διάφοροι δραματικοί ποιητές παρούσαν στο κοινό τα έργα τους και συναγωνίζονταν μεταξύ τους για το νικητήριο έπαθλο. Οι εν λόγω αγώνες λάμβαναν χώρα κατά τη διάρκεια των **θρησκευτικών εορτών προς τιμήν του θεού Διόνυσου**⁹, η κυριότερη από τις οποίες ήταν τα Μεγάλα ή Εν Άστει Διονύσια.

Οι χώροι όπου γίνονταν οι διδασκαλίες των έργων είχαν συγκεκριμένη μορφή. Πρόκειται για θέατρα που κατασκευάζονταν σε **πλαγίες λόφων**, έτσι ώστε το **αμφιθεατρικό** τους **σχήμα** να εξασφαλίζει την καλύτερη δυνατή οπτική και ακουστική επαφή των θεατών με την παράσταση. Για την κατασκευή του θεάτρου αρχικά χρησιμοποιούσαν ξύλα, ενώ τον 4^ο αι. π.Χ. κατασκευάστηκαν τα πρώτα πέτρινα καθίσματα (τα **εδώλια**) για τους θεατές. Σε ένα τυπικό αρχαίο θέατρο διακρίνονται τα ακόλουθα βασικά μέρη:

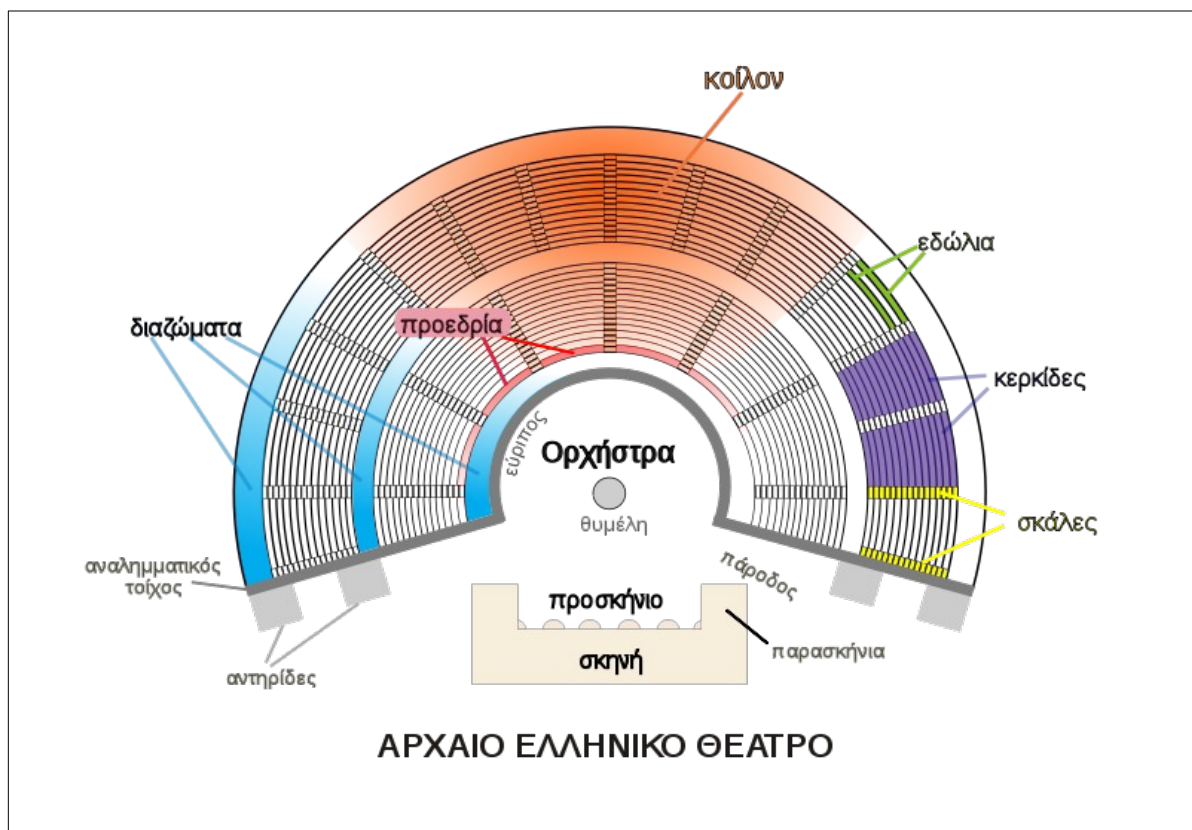
- **κοίλον**: το **αμφιθεατρικό μέρος** όπου κάθονται οι **θεατές**. Οι θέσεις (**εδώλια**) είναι χωρισμένες σε **κερκίδες** που επικοινωνούν οριζόντια με τα **διαζώματα** (διάδρομοι για να διευκολύνουν την κυκλοφορία των θεατών) και κάθετα με τις **κλίμακες** (σκάλες). Η πρώτη σειρά των επισήμων λέγεται **προεδρία**.
- **πάροδοι**: οι **διάδρομοι που σχηματίζονται δεξιά και αριστερά της σκηνής**. από εκεί γίνεται η **είσοδος του Χορού** στην **ορχήστρα**, ενώ λειτουργούν συμβολικά ως προς την είσοδο των ηθοποιών¹⁰.
- **ορχήστρα**: το κυκλικό μέρος ανάμεσα στο **κοίλον** και τη **σκηνή**, όπου κινείται ο **Χορός**. στο κέντρο της ορχήστρας βρίσκεται η **θυμέλη**, ο βωμός του Διόνυσου.
- **σκηνή**: ο χώρος διεξαγωγής της παράστασης. Πιο συγκεκριμένα, οι **υποκριτές** που παίζουν ρόλους **κοινών θνητών** κινούνται στο υπερυψωμένο τμήμα της **σκηνής**, το **λογείο**, ενώ όσοι υποδύονται **θεούς** εμφανίζονται στο ψηλότερο σημείο της **σκηνής** (ένα είδος εξώστη), το **θεολογείο**. Από πλευράς κατασκευής, η **σκηνή** αποτελεί ένα ορθογώνιο ξύλινο κτίσμα, στο μπροστινό τμήμα του οποίου βρίσκονται τα ζωγραφισμένα **σκηνικά**¹¹, ενώ στην πίσω πλευρά της **σκηνής** υπάρχουν τα **παρασκήνια**, ειδικός χώρος που χρησιμοποιείται για την αλλαγή ενδυμασίας των υποκριτών και τη φύλαξη της σκηνογραφίας.

8 Η χρήση του όρου **διδασκαλία** καταδεικνύει τον παιδευτικό ρόλο που απέδιδαν οι αρχαίοι Έλληνες στην παρακολούθηση του δράματος και ιδιαίτερα της **τραγωδίας**, καθώς μέσα από αυτήν προβάλλονται σημαντικά και πανανθρώπινα προβλήματα.

9 Το γεγονός ότι το έπαθλο ήταν ένα **στεφάνι από κισσό** (το ιερό φυτό του Διόνυσου) αλλά και πως η πιο τιμητική θέση για τους θεατές της παράστασης ήταν προορισμένη για τον ιερέα του Διόνυσου, δείχνει πόσο συνδεδεμένη ήταν η **διδασκαλία** του δράματος με τη λατρεία του συγκεκριμένου θεού.

10 Πιο συγκεκριμένα, από τη **δεξιά** (ως προς τους θεατές) **πάροδο** μπαίνουν εκείνοι οι **υποκριτές** που υποδύονται το ρόλο κάποιου ήρωα που μέσα στο έργο έρχεται από **την πόλη ή το λιμάνι**. από την **αριστερή** (ως προς τους θεατές) **πάροδο** μπαίνουν εκείνοι οι **υποκριτές** που υποδύονται το ρόλο κάποιου ήρωα που μέσα στο έργο έρχεται από **τους αγρούς ή κάποια ξένη χώρα**.

11 Συνήθως εικονίζεται η πρόσοψη παλατιού ή ναού, με τρεις θύρες (η μεσαία θύρα χρησίμευε για την έξοδο του βασιλιά).

6. Η προετοιμασία των δραματικών αγώνων

Υπεύθυνος για τη διεξαγωγή των δραματικών αγώνων στα Μεγάλα ή Εν Άστει Διονύσια ήταν ο **Επώνυμος Άρχων**, ο πρώτος τη τάξει από τους *Εννέα Άρχοντες*. Η διαδικασία προετοιμασίας των αγώνων κρατούσε έξι μήνες και περιελάμβανε τα εξής:

1. Ο *Επώνυμος Άρχων* έπαιρνε τις αιτήσεις συμμετοχής των υποψήφιων ποιητών και επέλεγε **τρεις τραγικούς ποιητές** και **πέντε κωμικούς ποιητές**. Κάθε ένας από τους πέντε κωμικούς ποιητές διαγωνιζόταν με μία μόνο *κωμωδία*: αντίθετα, κάθε τραγικός ποιητής έπρεπε να παρουσιάσει μία **τετραλογία**, δηλαδή **τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα**¹².
2. Στη συνέχεια, ο *επώνυμος άρχων* υποδείκνυε το **χορηγό** που είχε οριστεί για κάθε ποιητή. Πρόκειται για πλούσιους ιδιώτες που θα αναλάμβαναν τα **έξοδα για την προετοιμασία της παράστασης** (τα έξοδα αυτά αφορούσαν το **Χορό**, το **χοροδιδάσκαλο**, τον **αυλητή** και τη **σκευή**, δηλαδή τις μάσκες και την ενδυμασία¹³).

12 Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο ίδιος ο τραγικός ποιητής ήταν και ο **συγγραφέας** και ο **σκηνοθέτης** του έργου που θα παρουσίαζε στους αγώνες, αλλά και αυτός που θα αναλάμβανε την **προετοιμασία του Χορού** και τη διδασκαλία της **απαγγελίας των ηθοποιών**. Μάλιστα, στις πρώτες θεατρικές παραστάσεις της αρχαιότητας, οι ίδιοι οι τραγικοί ποιητές ήταν και οι **υποκριτές** του έργου.

13 Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι **υποκριτές** παίζουν το ρόλο τους μεταμφιεσμένοι. Η αμφιέσή τους λέγεται **σκευή**. Ανάλογα με το ρόλο που υποδύονται, τα ρούχα τους είναι άλλοτε εξαιρετικά πολυτελή και άλλοτε σωστά κουρέλια! Συνήθως φορούν ένα **ποδήρη χιτώνα** (χιτώνας που έφτανε μέχρι τον αστράγαλο) και **κοθόρνους** (ψηλά υποδήματα) για να φαίνονται πιο εντυπωσιακοί. Στο πρόσωπα έχουν **προσωπεία** (μάσκες από λινό ύφασμα επιχρισμένο με γύψο) και για μακιγιάζ χρησιμοποιούν μια λευκή σκόνη από ανθρακικό μόλυβδο, το **ψιμύθιον**.

3. Λίγες ημέρες πριν την επίσημη θεατρική παράσταση, στο **Ωδείο** (δηλ. σε ένα στεγασμένο θέατρο) και μπροστά σε κοινό, οι **ποιητές** με τους **υποκριτές** και τα μέλη του **Χορού**, χωρίς **προσωπεία** και **σκευή** αλλά φορώντας στεφάνια από κισσό, ενημέρωναν για την υπόθεση των **δραμάτων** τους. Αυτή η διαδικασία λεγόταν **προάγωνα**.
4. Δεδομένου ότι οι θεατρικές παραστάσεις είχαν τη μορφή αγώνα, υπήρχαν και **κριτές**! Κάθε μία από τις 10 φυλές της Αθήνας επέλεγε υποψήφιους, τα ονόματα των οποίων έμπαιναν σε 10 κάλπες και φυλάσσονταν στον οπισθόδομο του Παρθενώνα, μέχρι την ημέρα της παράστασης, οπότε οι κάλπες ανοίγονταν και επιλεγόταν **με κλήρωση** ένας από κάθε κάλπη, επομένως **ένας από κάθε φυλή**. Οι 10 κριτές ορκίζονταν **αμερόληπτη ψήφο**.

7. Η διεξαγωγή των δραματικών αγώνων

- Στα εξαήμερα Μεγάλα Διονύσια **μία μόνο ημέρα** ήταν αφιερωμένη στις παραστάσεις **κωμωδίας**. Αντίθετα, οι **δραματικοί αγώνες** για τις παραστάσεις **τραγωδίας** γίνονταν τις **τρεις τελευταίες ημέρες** των Μεγάλων Διονυσίων, κατά τις οποίες κάθε μέρα παρουσιαζόταν η **τετραλογία** ενός από τους τρεις ποιητές που διαγωνίζονταν. Διευκρινίζεται ότι τα έργα παίζονταν **μία και μοναδική φορά**. Οι παραστάσεις ήταν ολοήμερες και ξεκινούσαν την **αυγή**, με **θυσία και προσευχή στο θεό Διόνυσο**.
- Ως **θεατές** είχαν δικαίωμα να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις **όχι μόνο οι ελεύθεροι Αθηναίοι πολίτες αλλά και οι μέτοικοι, οι ξένοι και οι γυναίκες**. Για να παρακολουθήσουν την παράσταση, οι θεατές πλήρωναν το **σύμβολο** (εισιτήριο)¹⁴.
- Μετά το τέλος των παραστάσεων, οι 10 κριτές έριχναν τα ονόματα των ποιητών σε μια κάλπη, αναγράφοντάς τα με τη σειρά που πίστευαν ότι αυτοί άξιζαν να είναι οι νικητές. Τελικά **επιλέγονταν με κλήρο 5 από τις 10 ψήφους που είχαν μπει στην κάλπη**, και από αυτές έβγαине ο νικητής.
- Το βραβείο των **δραματικών αγώνων** αποτελούνταν από τα εξής:
 - α) στους νικητές **ποιητές**, η Εκκλησία του Δήμου απένειμε, σε πανηγυρική τελετή, ένα **στεφάνι από κισσό**, το ιερό φυτό του Διόνυσου
 - β) για τους **χορηγούς** στηνόταν ως τιμητικό μνημείο ένας **τρίποδας** στην οδό των τριπόδων στην Ακρόπολη
 - γ) γινόταν η **χάραξη στις διδασκαλίες** (πλάκες στο δημόσιο αρχείο) **του ονόματος του ποιητή, του χορηγού, των συντελεστών της παράστασης, του τίτλου έργου και του αποτελέσματος** που ανέδειξε νικητή το συγκεκριμένο ποιητή.

¹⁴ Δεδομένης της παιδευτικής αξίας που έδιναν οι Αθηναίοι στην παρακολούθηση των θεατρικών δρώμενων, την εποχή του Περικλή θεσπίστηκαν τα **θεωρικά**, που αφορούν την υποχρέωση της Πολιτείας να πληρώνει το εισιτήριο της παράστασης για τους φτωχούς.

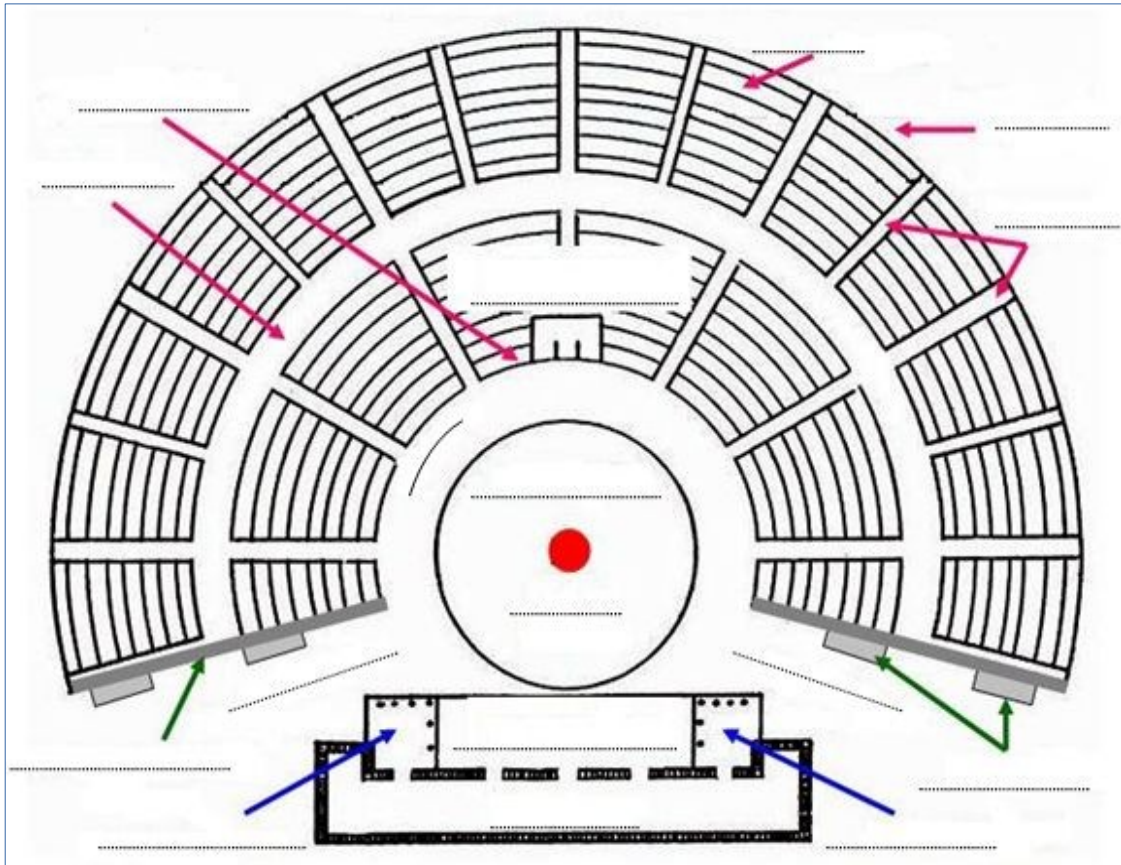
ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

A. Ερωτήσεις ανάπτυξης:

1. Ποια είναι τα είδη της δραματικής ποίησης και τι γνωρίζετε για το περιεχόμενό τους;
2. Να δώσετε το περιεχόμενο του όρου *πάροδος*.

B. Ερωτήσεις κλειστού τύπου:

3. Να συμπληρωθούν τα κενά στο παρακάτω σχήμα:

4. **πρώτο στάσιμο / πρόλογος / πρώτο επεισόδιο / έξοδος / δεύτερο επεισόδιο / εξόδιο άσμα**
Να βάλετε τα παραπάνω στοιχεία στη σωστή σειρά, συμπληρώνοντας αυτά που λείπουν.

5. Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης A με εκείνα της στήλης B.

A

1. θεατές
2. Χορός
3. υποκριτές

B

- α. σκηνή
- β. κοίλον
- γ. ορχήστρα
- δ. εδώλια

6. Να συμπληρωθούν τα κενά στις παρακάτω προτάσεις.

- Το δράμα ξεκίνησε από το, ένα θρησκευτικό και λατρευτικό ύμνο προς τιμήν του Θεού Διόνυσου.
- Λίγες ημέρες πριν την επίσημη παράσταση, στο Ωδείο (στεγασμένο θέατρο) και μπροστά σε κοινό, οι ποιητές με τους υποκριτές (ηθοποιούς) και τα μέλη του Χορού ενημέρωναν για την υπόθεση των δραμάτων τους. Αυτή η διαδικασία λεγόταν
- ήταν η κάλυψη των εξόδων μιας θεατρικής παράστασης από ένα πλούσιο Αθηναίο πολίτη.
- Μετά το τέλος των δραματικών αγώνων, η Εκκλησία του Δήμου απένειμε ως έπαθλο στον νικητή ποιητή ένα στεφάνι από, το ιερό φυτό του Θεού Διόνυσου.
- Η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων λεγόταν και είχε ιδιαίτερη αξία για τους Αθηναίους πολίτες, καθώς θεωρούνταν ως μέσο μόρφωσης και εκπαίδευσης.

7. Να χαρακτηρισθούν οι προτάσεις ως ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ. Να διορθωθούν τα λάθη.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ
1. Στην αρχαία τραγωδία άντρες ερμηνεύουν και τους γυναικείους ρόλους.		
2. Στο θέατρο πήγαιναν μόνο οι ελεύθεροι πολίτες της Αθήνας και οι μέτοικοι.		

